

Białystok, 14.03.2025 r.

Zn. spr.: ZS.6004.5.2022

Załącznik: Opinia RDLP do stanowiska Dyrektora RDOŚ w Białymstoku z dnia 14 stycznia 2025 roku

Wprowadzenie

Chciałbym podkreślić że w ramach prac planistycznych VI rewizji urządzania lasu, RDLP w Białymstoku przygotowała projekt Planu urządzania lasu Nadleśnictwa Płaska na lata 2025-2034, ze szczególnym naciskiem na wzmocnienie ochrony środowiska przyrodniczego Puszczy Augustowskiej, co umożliwi spełnianie przez te lasy ich znaczących funkcji pozaprodukcyjnych: społecznych, przyrodniczych i turystycznych, w znacznie szerszym stopniu niż to było dotychczas. W pracach planistycznych zastosowano w szerokim zakresie wytyczne Dyrektora Generalnego LP dotyczące ograniczenia stosowania rębni zupełnych (Zarządzenie 87 z 12.07.2024 roku) oraz uwzględniono szczególne wartości drzewostanów nadleśnictwa z powodu włączenia go do projektu „Nadleśnictw Puszczańskich” (Zarządzenia nr 116 Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z dnia 18 września 2024). W ramach tego podejścia, w przedłożonym do opiniowania projekcie PUL zaplanowano, w stosunku do planu poprzedniej, V rewizji urządzania lasu:

- zmniejszenie o prawie 24% miąższościowego etatu użytkowania rębego,
- zmniejszenie o ponad 16% powierzchni manipulacyjnej wszystkich cięć rębnych,
- ograniczenie o ponad 34% powierzchni rębni zupełnych,
- zwiększenie o około 184% powierzchni drzewostanów pozostawionych bez wskazań gospodarczych,
- utworzenie na 1,4% powierzchni drzewostanów lasów o zwiększonej funkcji społecznej (LoZFS), gdzie priorytetem jest rekreacja i ochrona krajobrazu leśnego (zważając że w zasięgu Nadleśnictwa Płaska nie ma ośrodków miejskich).

W celu ochrony bogactwa przyrodniczego lasów oraz zachowania najstarszych drzewostanów na przedmiotowym terenie oraz wychodząc naprzeciw oczekiwaniom społeczeństwa, w projekcie PUL pozostawiono bez wskazań gospodarczych prawie 26% drzewostanów nadleśnictwa, najcenniejszych pod względem przyrodniczym lub społecznym. W przebudowie drzewostanów większą rolę przypisano rębniom złożonym o wydłużonym okresie przebudowy oraz rębniom retencyjnym, a także wprowadzono dodatkowo szereg działań ochronnych w celu wzmocnienia walorów przyrodniczych lasów zagospodarowanych. Efektem szczególnego traktowania w projekcie PUL drzewostanów cennych, jest przewidywany wzrost powierzchni drzewostanów ponad 100-letnich na koniec okresu gospodarczego o 302,55 ha, co stanowi 1,4% powierzchni leśnej. Udział drzewostanów ponad 100-letnich na koniec okresu gospodarczego (2034 r.) ma wynieść 4370,57 ha (20,9%). Przeciętny wiek drzewostanów wynoszący w 2025 roku 71 lat, w 2034 roku wyniesie 75 lat (wzrost o 4 lata przy założeniu że plan zostanie wykonany w 100%, co rzadko ma miejsce).

Na podstawie Zarządzenia nr 58 DGLP z dnia 5 lipca 2022 r. w sprawie wprowadzenia „Wytycznych do zagospodarowania lasów o zwiększonej funkcji społecznej na gruntach w zarządzie Lasów Państwowych”, utworzono Zespół Lokalnej Współpracy (przedstawiciele samorządów, mieszkańców, branży turystycznej i inni), w porozumieniu z którym wyznaczono Lasy o zwiększonej Funkcji Społecznej na powierzchni 299,26 ha. W tym areale gospodarka leśna została sprowadzona na drugi plan, priorytetem jest trwałość i stabilność krajobrazu leśnego.

Podsumowując pragnę podkreślić, że przedmiotowy projekt PUL został sporządzony zgodnie ze obowiązującymi przepisami prawa a także wymogami formalnymi dotyczącymi uzgodnień, opiniowania i konsultacji. Prognoza oddziaływania PUL na środowisko została sporządzona zgodnie z wytycznymi Dyrektora Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Białymstoku z dnia 29 grudnia 2022 roku (znak: WPN.611.3.9.2022.MW), tj. z „Zakresem i stopniem szczegółowości informacji wymaganych w prognozie oddziaływania na środowisko projektu planu urządzenia lasu Nadleśnictwa Płaska” a także art. 51 ust. 1 i 2 i art. 52 ust. 1, 2 *Ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko z 3 października 2008 roku* (Dz. U. 2024 poz. 1112, z późn zm).

W związku powyższym stoję na stanowisku że projekt Planu urządzenia lasu Nadleśnictwa Płaska na lata 2025-2034, został opracowany właściwie, zaś prognozę oddziaływania planu na środowisko wykonano rzetelnie, stosownie do stanu współczesnej wiedzy i metod oceny. Natomiast opinia Dyrektora RDOŚ zakłada praktyczne wykluczenie prowadzenia gospodarki leśnej w drzewostanach powyżej 100 lat na całym obszarze Nadleśnictwa Płaska (oraz Nadleśnictwa Augustów – równolegle czasowo opracowywany PUL, a w dalszej konsekwencji całej Puszczy Augustowskiej). Należy podkreślić że w wielu sytuacjach jest to postulat sprzeczny z ustanowionym Zarządzeniem Dyrektora RDOŚ w Białymstoku Planem Zadań Ochronnych Obszaru Natura 2000 Ostoja Augustowska (Dz. U. Woj. Podl. 2020 poz. 4651), np. działaniem nr 47 – *„Poprawa stanu siedliska. Przebudowa rębnią złożoną o średnim okresie odnowienia”*, czy działaniem nr 70 – *„Prowadzenie prac leśnych w obrębie stanowisk saskanki w okresie zimowym przy pokrywie śnieżnej. Zabezpieczenie istniejących stanowisk przed przypadkowym zniszczeniem, w tym lokalizacja kęp pozostawianych na zrębie w miejscach występowania gatunku.”*

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2024 r. poz. 1478, z późn. zm.) w przepisie art. 2 ust 1 pkt 5 wskazuje, że ochrona przyrody, w rozumieniu ustawy, polega na zachowaniu, zrównoważonym użytkowaniu oraz odnawianiu zasobów, tworów i składników przyrody: 5) siedlisk zagrożonych wyginięciem, rzadkich i chronionych gatunków roślin, zwierząt i grzybów, a nie profilaktyczne wstrzymanie dużej grupy zabiegów gospodarczych. Art. 5 pkt 18 ww. ustawy definiuje, że siedlisko roślin, siedlisko zwierząt lub siedlisko grzybów to obszar występowania roślin, zwierząt lub grzybów w ciągu całego życia lub dowolnym stadium ich rozwoju.

Uzasadnienie

Wstęp. Dane dotyczące najistotniejszych parametrów drzewostanów w rozumieniu siedliska życia dla innych organizmów (przewidywane na koniec okresu realizacji PUL) oraz analizy zawarte w prognozie oddziaływania PUL na środowisko wskazują, że projekt Planu urządzenia lasu Nadleśnictwa Płaska na lata 2025-2034 nie będzie miał negatywnego wpływu na cele ochrony, jak również stan ochrony przedmiotów ochrony oraz na integralność obszarów Natura 2000 w obszarze oddziaływania projektu PUL.

Organ opiniujący projekt PUL w swojej opinii nie wykazał, że plan gospodarowania zasobami leśnymi spowoduje pogorszenie stanu ochrony obszaru Natura 2000 czy konkretnego przedmiotu ochrony. Nie przedstawiono przykładów ewidentnych kolizji środowiskowych, ponieważ projekt PUL sporządzono w sposób maksymalnie ograniczający takie przypadki. Opinia RDOŚ nie zawiera całościowej analizy środowiska, a wyłącznie jego małych fragmentów, pomijając całkowicie prognozowany stan drzewostanów na koniec okresu gospodarczego, który w najistotniejszych parametrach dla kluczowych przedmiotów ochrony obszaru Natura 2000 Puszcza Augustowska ulega poprawie (powierzchnia starodrzewów, ilość martwego drewna, przeciętny wiek drzewostanów, powierzchnia drzewostanów wyłączonych z zabiegów gospodarczych itd.).

W swej opinii Dyrektor RDOŚ wskazuje, że w porównaniu do poprzedniego okresu gospodarczego, zmniejszyła się powierzchnia drzewostanów w VII klasie wieku (120-140 lat). Faktycznie odnotowano spadek powierzchni tych drzewostanów o 42 ha. RDOŚ jednak nie zauważa zupełnie, że w tym samym czasie wzrosła powierzchnia VI klasy wieku (100-120 lat) o ponad 304 ha, jak również VIII klasy wieku i starszych o 125 ha. W prognozie oddziaływania na środowisko projektu PUL, przewiduje się, że na koniec obowiązywania planu (koniec 2034 roku), drzewostanów w VI klasie wieku przybędzie ponad 11 ha, VII klasy wieku przybędzie o ponad 153 ha oraz VIII klasy wieku i starszych przybędzie o 138 ha. Łącznie więc starodrzewów w rozumieniu opinii RDOŚ, na koniec obowiązywania PUL przybędzie o ponad 302 ha, zakładając pełną realizację planu, co rzadko ma miejsce. Trudno zgodzić się więc z tezą postawioną w opinii RDOŚ, że realizacja proponowanego PUL spowoduje utratę siedlisk gatunków związanych ze starymi lasami.

Brak całościowej analizy ekosystemu leśnego a co za tym idzie wyciąganie wniosków na podstawie pojedynczych zdarzeń jest niezasadne i pozbawione podstaw naukowych. W połączeniu z podpieraniem się na niepublikowanych danych dotyczących rozmieszczenia gatunków chronionych, których z nie wiadomych względów organ ochrony przyrody nie udostępnił dla wykonawcy PUL i RDLP na etapie tworzenia projektu planu, budzi zdziwienie i jest trudne do merytorycznej interpretacji postawionych tez. Co w połączeniu z danymi przytoczonymi na wstępie, postaram się uzasadnić na podstawie konkretnych przypadków.

Uzasadnienie szczegółowe. W swojej opinii, RDOŚ wielokrotnie wykorzystuje gatunki owadów saproksylicznych do uzasadnienia zaniechania prowadzenia gospodarki leśnej, czy promowania wybranych gatunków drzew, w szczególności liściastych. Projekt PUL zakłada dostosowywanie biocenozy do biotopów z maksymalnym wykorzystaniem gatunków liściastych (odpowiedź na zmiany klimatyczne). Należy jednak mieć na uwadze układ siedlisk w nadleśnictwie (dominacja siedlisk borowych i borów mieszanych – 73,4%) i projektować składy gatunkowe młodych drzewostanów zgodne z siedliskiem na który mają rosnać. Te założenia są w pełni realizowane w projekcie PUL.

Owady saproksyliczne. Zgniotek cynobrowy oraz ponurek Schneidera nie są przedmiotami ochrony na terenie obszaru Natura 2000 Ostoja Augustowska PLH200005 (wg SDF z grudnia 2024 roku) i nie są ujęte w obowiązującym PZO dla tego obszaru. Należy zauważyć, że to na RDOŚ jako organie ochrony przyrody ciąży odpowiedzialność aby te gatunki były przedmiotami ochrony, o ile istnieje ku temu odpowiednie uzasadnienie. Biorąc pod uwagę zasoby martwych drzew (co stanowi kluczowy element środowiska leśnego tych gatunków) oraz wytyczne do prowadzenia gospodarki leśnej pod kątem ochrony owadów saproksylicznych i pozostawiania martwego drewna, nie ma niebezpieczeństwa pogorszenia stanu ochrony tych gatunków. W projekcie PUL określono aktualne zasoby martwego drewna na przeciętnie 16,1 m³/ha, co stanowi wzrost w porównaniu do poprzedniego PUL o przeciętnie 6,8 m³/ha. W planie pozostawiono bez wskazań gospodarczych prawie 26% drzewostanów nadleśnictwa oraz przewidziano szereg innych działań wynikających z stosowania dobrych praktyk w zakresie gospodarki leśnej, takich jak:

- obowiązek pozostawienia kęp ekologicznych na wszystkich rodzajach rębni (poza V rębnią ciągłą),
- pozostawianie posuszu jałowego (w ilości niezagrożającej bezpieczeństwu osób oraz nie powodujących zagrożenia pożarowego),
- wyłączenie z użytkowania rębnych siedlisk bagiennych (w tym siedliska 91D0 i 91E0),
- ograniczenie użytkowania drzewostanów tworzących bufor od cieków i zbiorników wodnych oraz bagien i torfowisk (wyłączenie cięć zupełnych),
- pozostawienie do naturalnego zamarcia drzew dziuplastych itp.

- wprowadzane do stosowanie rębni retencyjnej, która pozostawia minimum 10% drzewostanu bez ingerencji.

Powyższe działania spowodują z całą pewnością kolejny wzrost tego parametru na koniec analizowanego planu, co przełoży się na poprawę warunków rozwoju owadów saproksylicznych. A działania gospodarcze zaplanowane w projekcie PUL oraz stosowanie się do zasad określonych w tym dokumencie, nie powoduje zagrożenia dla populacji tych gatunków.

W przypadku pachnicy dębowej, zapis w PUL o pozostawieniu do naturalnego rozkładu drzew dziuplastych, zabezpiecza stanowiska oraz potencjalne siedliska gatunku. Nie ma więc uzasadnienia wyłączenie z użytkowania drzewostanów dębowych w wieku ponad 100 lat czy innych gatunków liściastych w wieku co najmniej 80 lat. Takie podejście jest zdecydowanie za daleko idącym żądaniem i nadinterpretacją zasady przezorności. Wskazane wcześniej ograniczenia, wzrastający średni wiek drzewostanów, zwiększanie się udziału powierzchniowego lasów starszych klas wieku oraz liczne ograniczenia użytkowania powodują, że nie ma ryzyka pogorszenia stanu ochrony. Dotyczy to również zagłębka bruzdkowanego. W celu skutecznego zabezpieczenia stanowisk rzadkich gatunków, kluczowy jest przepływ informacji pomiędzy badaczami i entuzjastami a nadleśnictwem, z podaniem lokalizacji znanych miejsc występowania rzadkich gatunków. Wtedy jest czas na dokonanie odpowiednich modyfikacji planowanych prac, również już na etapie realizacji PUL.

Działaniem niezrozumiałym jest przekazanie zestawu stanowisk rzadkich gatunków na końcowym etapie tworzenia PUL, zwłaszcza że RDOŚ był zapraszany na posiedzenia KZP i dwukrotnie NTG, z których nie skorzystał. Warto wskazać, że wznowienie posiedzenia NTG odbyło się 5 grudnia 2024 r., na którym wykonawca PUL zaprezentował projekt Planu uwzględniający implementację Zarządzenia nr 116 Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z dnia 18 września 2024 r. w sprawie Projektu Nadleśnictw Puszczańskich. Wniosek o opinię RDLP przekazała 13 grudnia 2024 r. Zatem wydaje się, że istniała przestrzeń do przekazania informacji o posiadaniu przez organ ochrony przyrody danych, których nie przekazał na wcześniejszym etapie. Nie mniej jednak, analizując przekazaną przez RDOŚ bazę stanowisk entomofauny, należy stwierdzić, że nie ma zagrożeń dla wskazanych stanowisk. Dominują zaplanowane zabiegi pielęgnacyjne, trzebieże późne, dwie powierzchnie z rębnią IVD oraz w jednym przypadku

odnowienie zrębu. Wykonanie tych prac poprzez usunięcie części żywych drzew nie stanowi niszczenia siedlisk. Ponadto w wielu przypadkach na wskazanych stanowiskach nie zaplanowano żadnego zabiegu.

Awifauna. Analizując zapisy w opinii dotyczące ptaków, należy stwierdzić, że organ wykazał się nadmierną interpretacją zasady przezorności. Zwraca się uwagę, że zapisy PUL, co wskazano powyżej, kładą duży nacisk na ograniczenie ingerencji w najcenniejsze obszary oraz tworzenie mozaiki różnorodnych siedlisk, co jest kluczowe dla zachowania i wzbogacania różnorodności biologicznej. W odniesieniu do zapisu w opinii RDOŚ: **„Nieakceptowalne jest planowanie zabiegów gospodarczych w wydzieleniach, w których stwierdzono stanowiska gatunków ptaków m.in. jarząbka, lerki, orlika krzykliwego, siniaka, sóweczki, trzmielojada, włośchatki, żurawia, bociana czarnego, dudka, dzięcioła czarnego, dzięcioła trójpalczastego, dzięcioła zielonosiwego, głuszca...”** oraz **„Nieakceptowalne jest planowanie zabiegów w rewirach ptaków tj. bielik, dzięcioł czarny, włośchatka, sóweczka, bocian czarny...”** RDOŚ nie podpira swej tezy wynikami badań naukowych czy literaturą, które warunkują ochronę populacji tych gatunków ochroną bierną 100% drzewostanów powyżej pewnego wieku. Należy stwierdzić że w przypadku niektórych gatunków takie działania mogą być szkodliwe dla ochrony ich populacji np. dla głuszca co wykażę w dalszej części. Nie znajduje się więc uzasadnienia do przezornościowego wyłączenia z zabiegów rębnych wszystkich drzewostanów sosnowych powyżej 100 lat, a liściastych powyżej 80 lat. W praktyce oznacza to wyeliminowanie praktycznie wszystkich cięć rębnych. Taka interpretacja zasady przezorności jest nieuzasadniona. Należy wskazać, że zgodnie z art. 6 ust. 2 ustawy dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2024 r. poz. 54, z późn. zm.) zasada przezorności mówi nam, że „Kto podejmuje działalność, której negatywne oddziaływanie na środowisko nie jest jeszcze w pełni rozpoznane, jest obowiązany, kierując się przezornością, podjąć wszelkie możliwe środki zapobiegawcze”. Powyższe nie ma zastosowania, ponieważ działania zaplanowane w PUL oraz ich oddziaływanie są w pełni rozpoznane i nie jest oddziaływaniem znacząco negatywnym, ponieważ wszystkie racjonalne wątpliwości zostały rozwiane na podstawie analiz wykonanych podczas opracowania prognozy. Ponadto, nie można zakładać, że środowisko przyrodnicze jest niezmiennie, a odnosi się wrażenie, że organ w swej opinii tak podchodzi do siedlisk gatunków. Należy zauważyć, że zgodnie z literaturą

(„Poradnik ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny” występowanie wyżej wymienionych gatunków uzależnione jest nie tylko od obecności starszych klas wieku lasu, ale w równej mierze od obecności terenów otwartych. Cytując zapisy w „Poradniku...” dotyczące gatunków sztandarowych dla Puszczy Augustowskiej:

Bielik – „jest gatunkiem ściśle związanym ze środowiskiem wodnym. Preferuje okolice jezior i stawów rybnych oraz dolin rzecznych” – w przypadku tego gatunku obecność starych lasów nie jest jedynym czynnikiem warunkującym jego obecność. Brak zaplanowanych zrębów zupełnych w pobliżu jezior, oraz ciągle zwiększająca się powierzchnia najstarszych klas wieku gwarantuje zachowanie właściwych warunków bytowania bielika. Dodatkowo, literatura podaje, że bieliki najchętniej zakładają gniazda w drzewostanach rozluźnionych, często w pobliżu młodników i upraw leśnych, w lasach użytkowanych rębiami złożonymi. Lokalizowane są na skraju starego lasu lub na pozostawianych kępach ekologicznych. Kluczowa tu jest możliwość swobodnego dolotu do gniazda (Zawadzka i in. 2013). Realizacja prac zaplanowanych w PUL tworzy więc dogodne miejsca gniazdowania bielików.

Dzięcioł czarny – „w obrębie trwale zajmowanego terytorium konieczna jest obecność przynajmniej kilkuhektarowych fragmentów starodrzewi w wieku co najmniej 100 lat”. Po uwzględnieniu danych zawartych w PUL oraz Prognozie oddziaływania na środowisko odnośnie ciągłego zwiększania się powierzchni starych lasów (ponad 100 lat) oraz wytycznych wynikających z moratorium (ujętych w ramach realizacji Nadleśnictw Puszczańskich), starolasów, obszarów cennych przyrodniczo, powierzchnia drzewostanów spełniających warunki siedliskowe gatunku jest w Nadleśnictwie Płaska zabezpieczona w sposób należyty. Zgodnie z literaturą (Zawadzka i in. 2013), gatunek ten nie wymaga obecności wyłącznie starych lasów. Kluczowym elementem jest mozaika różnych ekosystemów leśnych, w różnych fazach rozwojowych. Realizacja PUL nie spowoduje zmniejszenia powierzchni starodrzewi niezbędnych do zakładania dziupli, więc nie ma merytorycznego uzasadnienia wyłączenia z użytkowania rębego drzewostanów w wieku ponad 100 lat. Analizując wymagania stawiane w opinii RDOŚ należy zadać sobie pytanie, do jakiej liczebności tego gatunku dążymy? Gatunek ten z powodzeniem występuje w innych rejonach Polski, gdzie lasów w wieku ponad 120 lat jest niewiele. Oczywiście jest, że w Puszczy Augustowskiej warunki są lepsze

niż w wielu innych regionach. Jednak opinia RDOŚ nie wykazała, że dotychczasowa gospodarka pogorszyła stan ochrony dzięcioła czarnego i z tego powodu należy podjąć radykalne środki zaradcze.

Włochatka - „ważnym elementem w wyborze siedliska jest obecność rozległych terenów otwartych w postaci zrębów, wiatrołomów, dolin rzecznych, bagien, upraw, a także gęstych drągowin czy młodników”; nie ulega wątpliwości, że jest to gatunek gniazdujący w starszych drzewostanach (dziuple). W ochronie gatunku istotne są również śródleśne tereny otwarte lub półotwarte jak zręby, uprawy czy młodniki do zdobywania pokarmu (Zawadzka i in. 2013). Zgodnie z wskazanymi powyżej analizami dotyczącymi drzewostanów ponad 100 letnich, nie ma niebezpieczeństwa zmniejszenia ich powierzchni w nadleśnictwie. Z tego względu oczekiwanie przez RDOŚ odstąpienia od tak zdefiniowanego użytkowania rębego nie znajduje uzasadnienia.

Bocian czarny – „optymalne warunki znajduje w siedliskach ze znacznym udziałem trudnodostępnych terenów podmokłych i zabagnionych, obfitujących w śródleśne rzeki i rowy melioracyjne..” – warunek ten jest zapewniony. Dodatkowo analizując mapę cięć rębnych wyraźnie można zauważyć, że obszary bagienne i podmokłe, w szczególności siedliska 91D0 i 91E0 są wyłączone z cięć rębnych lub całkowicie z użytkowania. Dzięki temu siedlisko gatunku jest odpowiednio zabezpieczone. W przypadku bociana czarnego (i bielika) poważniejszym problemem jest dostępność pokarmu. Postępująca od lat susza, problemy z odpowiednią ilością i jakością pokarmu (między innymi ryb w ciekach śródleśnych) stanowią realne zagrożenie. Jednak gospodarka leśna na ten element środowiska ma minimalny wpływ (nie ingeruje się w bagna czy niewielkie cieki wykorzystywane jako miejsca żerowania). Prowadzona do tej pory i planowana na następny okres gospodarka leśna nie zmniejsza dostępności miejsc gniazdowania a wręcz zapisy PUL, IOL, ZHL oraz zarządzenia RDLP – pozostawianie cennych drzew, kęp ekologicznych, rębnie retencyjne, informowanie RDOŚ o nowych gniazdach w celu tworzenia stref i wiele innych działań w tym z grupy małej retencji i retencji siedliskowej, mogą poprawić warunki bytowe dla tego gatunku.

Głuszec - z opinii można wnioskować, że jedynym czynnikiem powodującym wymieranie głuszca w Puszczy Augustowskiej jest prowadzona gospodarka leśna, w szczególności stosowanie zrębów zupełnych. Teza ta nie znajduje potwierdzenia w

najnowszych wynikach badań naukowych oraz prowadzonych od 2013 roku na terenie Puszczy Augustowskiej programach czynnej ochrony głuszca. Głuszcak jest gatunkiem „ikonicznym”, utrwalanym w różnych formach artystycznych i przekazach ludowych, przez co do dzisiaj pokutuje wiele opinii i wzorców nie popartych badaniami naukowymi, takich jak wyłączna potrzeba starych lasów do ich funkcjonowania. Zwyczajowo z romantycznych/literackich/sentymentalnych i kulturowych opisów wypraw myśliwskich i literatury popularnej, głuszcak (a dokładnie lokalizacja tokowisk, a nie lokalizacja żerowisk kluczowych dla kur wodzących pisklęta) jest wiązany ze „starymi lasami” - w rzeczywistości jednak w skali makro tak często nie jest - mogą być to drzewostany w wieku nawet 26-46 lat (obserwacje z Puszczy Augustowskiej).

Na sukces przetrwania głuszca w Puszczy Augustowskiej wpływa wiele czynników: dostępność optymalnych siedlisk leśnych, poziom drapieżnictwa, zmiany klimatu, presja człowieka – turystyka, zbieranie owoców runa, prace gospodarcze w lesie, zmienność genetyczna populacji, prowadzenie działań ochronnych. **Wiek lasu nie jest kluczowym czynnikiem regulującym obecność i przetrwanie populacji głuszca w Puszczy Augustowskiej.** Głuszcak jest gatunkiem, który w Puszczy Augustowskiej przestał korzystać z płatów starych lasów pow. 100-letnich. Jak pokazały doświadczenia i obserwacje z okresu prowadzenia programu ochrony głuszca od 2013 roku, potwierdzone badaniami naukowymi (Mirski P., 2018; Drozdowski S., 2021, Matusiak J., 2022, 2023, 2024), głuszcak potrzebuje zróżnicowanego środowiska leśnego do funkcjonowania, zarówno płatów starszego lasu, jak i obszarów w których prowadzone są różnego rodzaju zabiegi i prace leśne, które utrzymują określoną strukturę siedliska, korzystną dla głuszca. Dostępność optymalnych siedlisk leśnych dla głuszców wiąże się nie tyle z wiekiem drzewostanu, ale rodzajem lasu. Jak pokazują badania i obserwacje prowadzone w Puszczy Augustowskiej, kluczowym rodzajem lasów dla głuszców są bory świeże i bory bagienne (Mirski P. i inn., 2018, niepublikowane, Matusiak J. 2022, 2023, 2024 Raporty z inwentaryzacji głuszców w Puszczy Augustowskiej, niepublikowane). Analizy pomiarów telemetrycznych z okresu 2013-2017 potwierdziły, że na obecność głuszców pozytywnie wpływa wiek sosen, ale negatywnie wiek świerka. W ww. analizach głuszcak preferował gęsty podszyt, unikając zaś gęstego podrostu. Można domniemywać, że podrost ocienia dno lasu, hamując rozwój runa, w którym głuszcak żerują żywiąc się w dużej mierze krzewinkami z rodziny wrzosowatych (borówczyska). Zagęszczenie (do pewnego poziomu) w warstwie

podszyciu może być z kolei preferowane z uwagi na dostępność młodych pędów sosny i świerka, które stanowią podstawę diety zimowej. Monitorowane głąszce preferowały siedliska na glebach bielcowych, rdzawych (rdzawych bielcowych) i torfach. Gleby te odpowiadają głównie siedliskom boru świeżego i boru bagienne. Zatem nie ma jasnych przesłanek, że starodrzewy są kluczowe dla przetrwania głąszców w Puszczy Augustowskiej. Biorąc pod uwagę doświadczenia dot. objęcia ochroną bierną obszarów leśnych na terenie Wigierskiego Parku Narodowego, czy też w rezerwach przyrody na gruntach PGL LP, można postawić hipotezy:

- podwyższenie wieku drzewostanu ma wpływ na wycofanie się tego gatunku z takich obszarów, i/lub
- podwyższenie wieku drzewostanu nie jest czynnikiem kluczowym, a inne globalne czynniki na takich obszarach powodują ustąpienie gatunku.

Istnieje zatem obawa, że zmiana klasy lasu/bonitacji, podwyższenie wieku drzewostanu może mieć również negatywny wpływ na obecność głąszców. Powyższe hipotezy zostały testowane w badaniach przeprowadzonych przez zespół naukowców pod kierunkiem Stanisława Drozdowskiego (Drozdowski S. i inn., 2021). Zgodnie z przeprowadzonymi badaniami wraz ze wzrostem pokrycia warstwy krzewów, jak również zagęszczenia drzew, prawdopodobieństwo obecności głąszca malało. Głąszce w rejonie Puszczy Augustowskiej zajmują głównie suche i ubogie, lasy o średnim wieku z przewagą sosny, ze średnim stopniem zwarcia koron drzewostanu i słabo rozwiniętymi warstwami podszyciu. Wypełnianie dojrzałych drzewostanów drzewami i krzewami podszyciowymi (proces stymulowany przez zmiany klimatu i eutrofizację siedlisk) powoduje niekorzystne dla głąszca zmiany strukturalne. To może wyjaśniać, dlaczego w ciągu ostatnich dekad głąszec porzucił najstarsze stanowiska, wyróżniające się obecnością gęstych podszyciów. Głąszec przeniósł się do nowych stanowisk, które wykazują mniejszy stopień zamknięcia koron drzew i bardziej ograniczony rozwój roślinności podszyciu.

W 2014 roku zespół naukowców, leśników i przyrodników pod redakcją prof. Brzezieckiego opracował „Wytyczne dotyczące zasad hodowli i użytkowania lasu w ostojach głąszca w Puszczy Augustowskiej”, w którym dokładnie wskazano obszary występowania głąszca (określając je ostojami) i metody jego ochrony w warunkach gospodarki leśnej. Mając na uwadze takie obszary można stosować odpowiednie

metody gospodarki leśnej w ich granicach i w pobliżu ostoi. Projekt PUL Nadleśnictwa Płaska realizuje wszystkie założenia ww. dokumentu.

12 lat programu ochrony głuszca w Puszczy Augustowskiej wskazuje, że głuszc generalnie koegzystuje z prowadzoną w pobliżu gospodarką leśną. Istnieją zatem inne kluczowe czynniki, które wpływają na sukces rozrodczy i wielkość populacji gatunku. Może kluczowa jest presja drapieżników, która w ostatnich latach jest znacznie większa niż 50 lat temu? Może kluczowe jest ocieplenie klimatu i brak pokrywy śnieżnej zimą, w której mogłyby się chować głuszce, lub z powodu nocnych przymrozków na początku czerwca mają miejsce duże straty w lęgach głuszców w środowisku naturalnym? Czy eutrofizacja siedlisk powodująca zanikanie borówczysk – kluczowych dla kur wodzących młode (żerowiska).

Ostatnie opracowania dotyczące ściśle Puszczy Augustowskiej jednoznacznie pokazują, że dojrzała faza rozwojowa drzewostanu przestała być najodpowiedniejszym siedliskiem dla głuszca w Puszczy Augustowskiej: Mature stand developmental stage has ceased to constitute the most suitable habitat for the capercaillie in the Augustów Forest, Poland - Stanisław Drozdowski, Dorota Zawadzka, Grzegorz Zawadzki, Marcin Studnicki and Bogdan Brzeziecki. Cytat z ww. opracowania:

„Gospodarka leśna wpływa na warunki siedliskowe wielu gatunków leśnych. Porównano strukturę siedlisk leśnych na 9 czynnych i 9 opuszczonych tokowiskach w Puszczy Augustowskiej w promieniu 1 km od tokowisk, zdefiniowanych jako obszary kluczowe dla głuszca. Pomiary siedlisk przeprowadzono na 1779 powierzchniach kołowych w odniesieniu do 13 cech siedliskowych ważnych dla głuszca. Wnioski: Wypełnianie dojrzałych drzewostanów drzewami i krzewami pod koronami drzew (proces stymulowany przez zmiany klimatu i eutrofizację siedlisk) powoduje niekorzystne dla głuszca zmiany strukturalne. Może to wyjaśnić, dlaczego w ciągu ostatnich dziesięcioleci głuszc porzucił najstarsze stanowisko, wyróżniające się obecnością większych udziałów podszytu. Głuszc przeniósł się do młodszych stanowisk, które wykazują mniejsze zwarcie koron drzew i bardziej ograniczony rozwój roślinności podszytu.”

Niezgodność projektu PUL z przepisami wewnętrznymi LP. Twierdzenie zawarte w opinii o sprzeczności zaproponowanych rozwiązań w projekcie PUL z zarządzeniem Dyrektora Generalnego LP dotyczącego ograniczenia stosowania rębni zupełnej jest bezzasadne (punkt 9

uzasadnienia do opinii). Wystarczy wykonać analizę mapy cięć, by zauważyć że nie ma zaplanowanych cięć mogących istotnie zmienić krajobraz leśny w pobliżu jezior, bagien czy torfowisk. W znacznym stopniu ograniczono ilość rębni zupełnych na rzecz rębni złożonych i przerębowych, co jest realizacją ww. zarządzenia Dyrektora Generalnego LP. Zarządzenie o którym mowa dotyczy ograniczenia stosowania rębni zupełnej, natomiast nie stanowi o zakazie jej stosowania. Skalę ograniczenia użytkowania rębego i rębni zupełnych przedstawiono we wstępie.

Podsumowanie.

Należy podkreślić, że to na RDOŚ, jako organie ochrony przyrody spoczywa obowiązek ustanowienia dokumentów planistycznych w sposób, który zapewni właściwą ochronę przedmiotów ochrony w obszarach Natura 2000. Do tej pory RDOŚ nie doprowadził do ustanowienia PZO dla obszarów Natura 2000: Puszcza Augustowska, Ostoja Biebrzańska oraz Dolina Biebrzy. Zgodnie z art. 28 ust. 5 ustawy o ochronie przyrody, Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska ustanawia, w drodze aktu prawa miejscowego w formie zarządzenia, plan zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000, kierując się koniecznością utrzymania i przywracania do właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt, dla których ochrony wyznaczono obszar Natura 2000. Należy także uznać, że Plan Zadań Ochronnych Obszaru Natura 2000 Ostoja Augustowska został sporządzony zgodnie z obowiązującymi przepisami, a cele i działania ochronne zostały sporządzone na podstawie dostępnej wiedzy. Nie ma więc podstaw, żeby w planie urządzenia lasu narzucać rozwiązania, które nie wynikają z obowiązujących przepisów, w tym prawa miejscowego. Omawiany PUL nie jest dokumentem, który ma zawierać zakres PZO. Obowiązkiem organu opracowującego projekt PUL jest sporządzenie dokumentu zgodnie z obowiązującym PZO i innymi przepisami prawa i PUL Nadleśnictwa Płaska na lata 2025-2034 tak został przygotowany.

Odnosząc się do zapisów opinii RDOŚ dotyczących konieczności ochrony poszczególnych gatunków i ich siedlisk przytoczonych w opinii, organ opiniujący nie odniósł się do jakichkolwiek danych dotyczących aktualnej liczebności tych gatunków, ewentualnych inwentaryzacji czy jakichkolwiek innych informacji dotyczących dynamiki liczebności populacji na analizowanym terenie. RDOŚ nie podważył analiz i ocen zawartych w prognozie oddziaływania projektu PUL na środowisko i nie ocenił projektu

negatywnie. Zaproponowane radykalne ograniczenia gospodarki leśnej we wszystkich drzewostanach sosnowych powyżej 100 lat, a liściastych powyżej 80 lat nie znajdują uzasadnienia, co starano się wyczerpująco uzasadnić w niniejszym dokumencie.

Literatura:

1. **Blažyte-Čereškiene L. & Karalius V. 2010:** New records of *Boros schneideri* (Panzer, 1796) (Coleoptera, Boridae) in Lithuania in 2007. – New and rare for Lithuania insects species 22: 74–80.
2. **Blažyte-Čereškiene L. & Karalius V. 2012:** Habitat requirements of the endangered beetle *Boros schneideri* (Panzer, 1796) (Coleoptera; Boridae). - Insect Conservation and Diversity 5(3): 186-191.
3. **Brzeziecki B., Zawadzka D., Myszczyński G., Drozdowski S., Merta D., Gryz J., Błasiak J., Wawrzyniak P., Ksepko M., Bezubik B. 2014:** Wytyczne dotyczące zasad hodowli i użytkowania lasu w ostojach głuszcza w Puszczy Augustowskiej. Maszynopis, Nadleśnictwo Głęboki Bród.
4. **Drozdowski S., Zawadzka D., Zawadzki G., Studnicki M., Brzeziecki B. 2021:** Mature stand developmental stage has ceased to constitute the most suitable habitat for the capercaillie in Augustów Forest, Poland. Forest Ecosystems.
5. **Gutowski J.M. i inn. 2024:** Chrząszcze Puszczy Knyszyńskiej. s. 741. Instytut Badawczy Leśnictwa, Sękocin Stary.
6. **Karalius V., Ferenc R., Uselis V., Jukoniene I. & Sablevicius B. 2006:** Findings of *Boros schneideri* (Panzer, 1796) in 2006. - New and rare for Lithuania insects species 17: 22-24.
7. **Kwiatkowski A., Marczak D. 2020:** Występowanie rzadkich gatunków chrząszczy saproksylicznych w lasach gospodarczych na przykładzie Puszczy Knyszyńskiej (RDLP w Białymstoku). Fragmenta Floristica et Geobotanica Polonica 27(1): 55-71.
8. **Matusiak J. i inn. 2022:** Raport z inwentaryzacji tokowisk w Puszczy Augustowskiej w 2022 roku. Nadleśnictwo Głęboki Bród. Raport niepublikowany.
9. **Matusiak J. i inn. 2023:** Raport z inwentaryzacji tokowisk w Puszczy Augustowskiej w 2023 roku. Nadleśnictwo Głęboki Bród. Raport niepublikowany.
10. **Matusiak J. i inn. 2024:** Raport z inwentaryzacji tokowisk w Puszczy Augustowskiej w 2024 roku. Nadleśnictwo Głęboki Bród. Raport niepublikowany.
11. **Miettinen, J., Helle, P. & Nikula, A. 2005:** Lek area characteristics of capercaillie (*Tetrao urogallus*) in eastern Finland as analysed from satellite-based forest inventory data. Scandinavian Journal of Forest Research 20: 358–369.
12. **Miettinen, J., Helle, P., Nikula, A. & Niemelä, P. 2008:** Large-scale landscape composition and capercaillie (*Tetrao urogallus*) density in Finland. — Annales Zoologici Fennici 45: 161–173.
13. Poradniki ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 - podręcznik metodyczny. 2004.
14. **Rolstad, J., Rolstad, E. & Wegge, P. 2007:** Capercaillies *Tetrao urogallus* lek formation in young forest. - Wildl. Biol. 13 (Suppl. 1): 59-67.
15. **Sirkiä S., Helle P., Lindén H, Nikula A, Norrdahl K, Saurosa P, Valkeajärvi P, 2011:** Persistence of Capercaillie (*Tetrao urogallus*) lekking areas depends on forest cover and fine-grain fragmentation of boreal forest landscapes. Ornis Fenn 88:14–29
16. **Sirkiä S, Lehtomäki J, Lindén H, Tomppo E, Moilanen A, 2012:** Defining spatial priorities for capercaillie *Tetrao urogallus* lekking landscape conservation in south-Central Finland. Wildl Biol 18(4):337–353.
17. **Zawadzka D., Ciach M., Figarski T., Kajtoch Ł., Rejt Ł. 2013:** Materiały do wyznaczania i określania stanu zachowania siedlisk ptasich w obszarach specjalnej ochrony ptaków Natura 2000. S. 460. GDOŚ w Warszawie.

Tadeusz Wilczyński
Dyrektor Regionalnej Dyrekcji Lasów
Państwowych w Białymstoku

/podpisano elektronicznie/